

Projektovanje softvera

Jezik UML

Literatura

- Materijal prireman na osnovu:
 - Booch,G., Rumbaugh,J., Jacobson,I., *The Unified Modeling Language User Guide*, 2nd Edition, Addison Wesley, May 2005
 - Rumbaugh,J., Jacobson,I., Booch,G., *Unified Modeling Language Reference Manual*, 2nd Edition, Addison-Wesley, 2004
 - Fowler,M., *UML Distilled: A Brief Guide to the Standard Object Modeling Language*, 3rd Edition, Pearson Education, 2004
 - *OMG® Unified Modeling Language*, OMG
 - *The Unified Modeling Language*, <https://www.uml-diagrams.org/>

Standardni jezik za modeliranje UML

- UML (*Unified Modeling Language*) je grafički jezik za:
 - vizuelizaciju
 - specifikaciju
 - konstruisanje i
 - dokumentovanjesoftverski-intenzivnih sistema
- UML omogućava konstruisanje šema koje modeliraju sistem opisujući:
 - konceptualne stvari
 - npr. proces poslovanja i funkcije sistema
 - konkretne stvari
 - npr. klasne tipove, šeme baza podataka, softverske komponente
- <http://www.uml.org/>

Korisnici UML-a

- Sledeće kategorije korisnika UML-a se uočavaju:
 - sistem-analitičari i krajnji korisnici:
specificiraju zahtevanu strukturu i ponašanje sistema
 - arhitekti:
projektuju sistem koji zadovoljava zahteve
 - razvojni inženjeri (*developers*):
transformišu arhitekturu u izvršni kod
 - kontrolori kvaliteta (*quality assurance persone*):
proveravaju strukturu i ponašanje sistema
 - bibliotekari (*librarians*):
kreiraju i katalogiziraju komponente
 - rukovodioci projekata (*managers*):
vode i usmeravaju kadrove i upravljaju resursima

Praistorija UML-a

- Jezici za OO modeliranje se pojavljuju još od sredine 70ih
 - uzrok njihove pojave je pojava nove generacije OO jezika i povećana kompleksnost softverskih sistema
- U periodu 1989-1994:
 - broj OO metoda je porastao sa manje od 10 na više od 50
- Metode koje su ostvarile najveći uticaj na oblast OO modeliranja su:
 - *Booch* metoda
 - OMT (*Object Modeling Technique, Rumbaugh*)
 - OOSE (*Object Oriented Software Engineering, Jacobson*)
 - *Fusion*
 - *Shlaer-Mellor*
 - *Coad-Yourdon*

Istorija UML-a

- 1994: početak rada na UML-u - Rumbaugh se pridružio Booch-u u firmi Rational
- Oktobar 1995: pojavila se verzija 0.8 drafta UM-a (*Unified Method*)
- Jesen 1995: Jacobson se pridružio Rational-u – rad na objedinjenju UM sa OOSE
- Jun 1996: pojavila se verzija 0.9 UML-a
- Važniji partneri (učestvovali u definisanju verzije 1.0):
 - DEC, HP, IBM, Microsoft, Oracle, Rational, TI, ...
- U januaru 1997: OMG-u (*Object Management Group*) podnet predlog std. UML 1.0
- Grupa partnera je proširena drugim podnosiocima predloga:
 - npr. ObjecTime, Ericsson,...
- Jul 1997: podnet predlog **UML 1.1 koji je prihvaćen od OMG 14.11.1997.**
- Jun 1998: verzija UML 1.2, 2000: verzija UML 1.3
- 2001: v1.4 (v. 1.4.2 => **ISO std. 19501:2005**), 2003: v1.5 (akciona semantika)
- 2005: v 2.0, 2007: v 2.1, 2009: v 2.2, 2010: v 2.3
- 2011.: v2.4 (v. 2.4.1 => **ISO std. 19505:2012**), 2013.: v2.5
- **2017.: 2.5.1**
- <http://www.omg.org/spec/UML/>

Konceptualni model UML-a

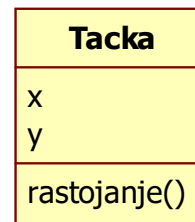
- Elementi UML-a su:
 - Osnovni gradivni blokovi
 - Pravila za povezivanje gradivnih blokova
 - Opšti mehanizmi koji se primenjuju u UML-u
- Gradivni blokovi UML-a
 - Stvari (*things*)
 - apstrakcije koje su "građani prvog reda" u modelu
 - Relacije (*relationships*)
 - povezuju stvari
 - Dijagrami (*diagrams*)
 - grupišu interesantne skupove povezanih stvari

Stvari

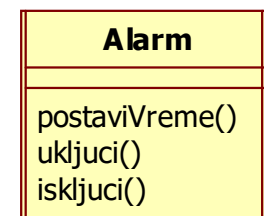
- Stvari strukture - statički delovi modela, reprezentuju logičke ili fizičke elemente (imenice)
- Stvari ponašanja - dinamički delovi modela, reprezentuju ponašanje kroz prostor i vreme (glagoli)
- Stvari grupisanja - organizacioni delovi modela, kutije u koje model može biti dekomponovan
- Stvari anotacije - objašnjavajući delovi modela, komentari koji se primenjuju na bilo koji element

Stvari strukture – klasa

- Klasa je opis skupa objekata koji dele zajedničke karakteristike (atribute i operacije), ograničenja i semantiku

- Aktivna klasa je klasa čiji objekti imaju vlastitu nit kontrole i tako mogu da započnu neku upravljačku aktivnost
 - ponašanje objekta aktivne klase je konkurentno sa drugim aktivnim objektima

Stvari strukture – interfejs

- Interfejs je skup operacija koje specificiraju uslugu klase ili komponente
 - opisuje ponašanje elementa koje je spolja vidljivo (ugovor)
 - interfejs definiše skup deklaracija (prototipova) operacija ali ne i njihove implementacije
 - klasa i komponenta mogu da implementiraju više interfejsa
 - razlikuju se implementirani i zahtevani interfejs

Stvari strukture – slučaj korišćenja

- Slučaj korišćenja (*use-case*) je opis skupa sekvenci akcija koje obavlja sistem da bi proizveo vidljiv rezultat vredan za pojedinog aktera
- Sekvenca akcija
 - primerak slučaja korišćenja (scenario)
 - opisuje ponašanje
- Slučaj korišćenja
 - reprezentuje funkcionalnost sistema
 - koristi se da bi se strukturirale stvari ponašanja u modelu
 - realizuje se kroz saradnju (kolaboraciju)

Prikaz rasporeda casova

Stvari strukture – saradnja

- Saradnja (*collaboration*) opisuje strukturu skupa uloga koje imaju specifične funkcije da bi zajedno ostvarile ciljnu funkcionalnost
 - ima strukturalnu, kao i dimenziju ponašanja
 - ponašanje se opisuje posebnim dijagramima
 - klasa ili objekat može da učestvuje u više saradnji
- Projektni uzorci (*design patterns*)
 - predstavljaju se kao saradnje uloga

Posmatrac

Stvari strukture – komponenta

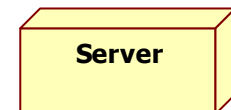
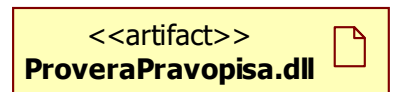
- Komponenta je modularni deo sistema koji kapsulira neki sadržaj
 - ostvaruje realizaciju skupa interfejsa i sakriva implementaciju
 - ima ponuđene (realizovane) i zahtevane interfejse
 - implementira operacije ponuđenog interfejsa
 - nema attribute
 - može se zameniti drugom koja realizuje iste interfejse
 - ista komponenta se može koristiti u raznim sistemima
 - u UML-u 1 – fizička stvar, ali u UML-u 2 – logička

<<component>>
ProveraPravopisa

Stvari strukture – artefakt i čvor

- Artefakt je fizički i zamenljivi deo sistema koji sadrži informacije
 - predstavlja fizičku manifestaciju elementa modela (npr. manifestaciju komponente)
 - može biti fajl sa izvornim ili izvršnim kodom, dokument i sl.
- Čvor (*node*) je fizička stvar koja postoji u vreme izvršenja i reprezentuje resurs obrade
 - svakako poseduje neku memoriju
 - često poseduje i mogućnost procesiranja
- Skup artefakata može biti u čvoru, a može i migrirati sa čvora na čvor
- Artefakt i čvor reprezentuju fizičke stvari

Stvari ponašanja – interakcija

- Interakcija je ponašanje koje specificira sekvence poruka koje se razmenjuju između skupa uloga unutar posebnog konteksta da se ostvari specifična svrha
- Interakcija uključuje određen broj elemenata:
 - poruke (priložen grafički simbol)
 - sekvence akcija (ponašanje izazvano porukom)
 - konektori (komunikacione putanje između objekata)

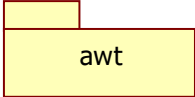

prikazi() →

Stvari ponašanja – automat stanja

- Automat stanja je ponašanje koje specificira sekvence stanja kroz koje prolazi jedan objekat ili jedna interakcija za vreme svog životnog veka, sa prelazima kao posledicama događaja, zajedno sa odgovorima na te događaje
- Automat stanja uključuje određen broj elemenata:
 - stanja (priložen grafički simbol)
 - tranzicije (prelaze između stanja)
 - događaje (stvari koje izazivaju tranziciju)
 - akcije (odgovore na tranzicije)

Cekanje

Stvari organizacije i anotacije

- Paket je opštenamenski mehanizam za organizovanje elemenata u grupe
- Stvari strukture, ponašanja i druge stvari grupisanja mogu biti smeštene u paket
- Za razliku od komponente, paket postoji samo u vreme razvoja
- Pored paketa postoje i sledeće stvari grupisanja:
 - radni okviri (*frameworks*), modeli
- Napomena (*note*) je simbol za prikazivanje komentara pridruženih jednom elementu ili kolekciji elemenata

Relacije

- Zavisnost je semantička relacija između dve stvari u kojoj izmena jedne (nezavisne) stvari može uticati na semantiku druge (zavisne) stvari

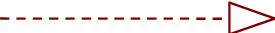

- Asocijacija je strukturna relacija koja opisuje skup veza između objekata
 - sadržanje je specijalna vrsta asocijacije koja reprezentuje strukturnu relaciju između celine i njenih delova
 - često grafički simbol sadrži ukrase kao što su multiplikativnost i imena uloga

+poslodavac	+zaposleni
1	1..*

Jezik UML

Relacije (2)

- Generalizacija je relacija u kojoj su objekti specijalizovanog elementa (deca) zamene za objekte generalizovanog elementa (roditelja)
 - dete deli strukturu i ponašanje roditelja
- Realizacija je semantička relacija između stvari u kojoj jedna stvar propisuje ugovor a druga stvar ostvaruje taj ugovor
- Realizacija se sreće:
 - između interfejsa i klase koja ga realizuje
 - između interfejsa i komponente koja ga realizuje
 - između slučajeva korišćenja i saradnji koje ih realizuju

Dijagrami

- Dijagram je grafička reprezentacija skupa povezanih elemenata
 - najčešće se pojavljuje u obliku grafa temena (stvari) povezanih granama (relacijama)
- Dijagrami se crtaju da bi se sistem vizualizovao iz različitih perspektiva
- Vrste dijagrama u UML-u:
 - dijagrami za prikaz strukturnih aspekata sistema
 - strukturni aspekti odgovaraju statičkim aspektima
 - dijagrami za prikaz aspekata ponašanja sistema
 - aspekti ponašanja (uglavnom) odgovaraju dinamičkim aspektima

Dijagrami strukture

- Dijagram klasa (*class diagram*) prikazuje logičku strukturu apstrakcija: skup klasa, interfejsa, saradnji i njihovih relacija
- Dijagram paketa (*package diagram*) [UML 2] prikazuje statičku strukturu grupisanja elemenata modela u pakete
- Dijagram objekata (*object diagram*) prikazuje logičku strukturu primeraka: skup objekata (primeraka klasa) i njihovih veza
- Dijagram složene strukture (*composite structure diagram*) [UML 2] prikazuje hijerarhijsko razlaganje primerka klase, komponente ili saradnje na delove
- Dijagram komponentenata (*component diagram*) prikazuje komponente, njihovu unutrašnju strukturu i zavisnosti između skupa komponentenata
- Dijagram raspoređivanja (*deployment diagram*) prikazuje konfiguraciju čvorova obrade i artefakata koji se raspoređuju na njih

Dijagrami ponašanja

- Dijagram slučajeve korišćenja (use case diagram) prikazuje skup slučajeva korišćenja, aktera (specijalne vrste klasa) i njihovih relacija
- Dijagram interakcije (interaction diagram) prikazuje interakciju koju čine skup uloga i njihovih veza sa porukama koje razmenjuju
 - Dijagram sekvence (sequence diagram) je dijagram interakcije koji naglašava vremenski redosled poruka
 - Dijagram komunikacije (communication diagram) je dijagram interakcije koji naglašava strukturnu organizaciju povezanih uloga koje razmenjuju poruke;
 - Dijagram pregleda interakcije (interaction overview diagram) [UML 2] je dijagram interakcije koji definiše interakcije kroz vrstu dijagrama aktivnosti
 - Vremenski dijagram (timing diagram) [UML 2] je dijagram interakcije koji prikazuje promenu stanja uloge u vremenu
- Dijagram stanja (statechart diagram) prikazuje konačni automat koji obuhvata stanja, tranzicije, događaje i aktivnosti
- Dijagram aktivnosti (activity diagram) prikazuje tok između aktivnosti u sistemu (nije specijalna vrsta dijagrama stanja u UML 2)

Pravila UML-a

- UML ima pravila koja specificiraju kako izgleda dobro formiran model
- Dobro formiran model je
 - semantički konzistentan
 - u harmoniji sa koreliranim modelima
- UML ima semantička pravila za:
 - imena - kako se nazivaju stvari, relacije i dijagrami
 - doseg - koji kontekst daje specifično značenje imenu
 - vidljivost - gde se imena mogu videti i koristiti od strane drugih
 - integritet - kako se stvari propisno i konzistentno korelišu prema drugim stvarima
 - izvršenje - šta nešto znači za izvršenje ili simulaciju dinamičkog modela
- Tokom razvoja se ne prave samo modeli koji su dobro formirani, već mogu biti i:
 - skraćeni (*elided*) - izvesni elementi su sakriveni da se pojednostavi izgled
 - nekompletni - izvesni elementi nedostaju
 - nekonzistentni - integritet modela nije garantovan
- Pravila UML-a vode kroz vreme ovakve modele prema dobro formiranim

Opšti mehanizmi UML-a

- Gradnja je jednostavnija i harmoničnija ako se poštuju opšti obrasci
- Postoje četiri opšta mehanizma koja se primenjuju konzistentno kroz jezik:
 - specifikacije
 - ukrasi
 - opšte podele
 - mehanizmi proširivosti

Specifikacije (1)

- Iza elementa grafičke notacije UML-a leži specifikacija
 - tekstualni iskaz sintakse i semantike gradivnog bloka
- Iza grafičkog simbola (sličice, ikone) klase stoji specifikacija koja navodi:
 - potpun skup atributa
 - potpun skup operacija (uključujući kompletne deklaracije)
 - odgovornosti klase
- Grafički simbol može prikazivati samo jedan deo potpune specifikacije
 - alati podržavaju suspendovanje pojedinih detalja

Specifikacije (2)

- Može postojati i drugi izgled iste klase
 - prikazuje drugi skup delova iste klase
 - konzistentan je sa specifikacijom klase
- UML grafička notacija se koristi za vizuelizaciju
- UML specifikacija se koristi da se saopšte detalji
- Modeli se mogu graditi:
 - najpre pomoću crtanja dijagrama, a zatim dodavanjem semantike u specifikaciju
 - tipično za direktni inženjering pri kreiranju novog sistema
 - direktnim kreiranjem specifikacije, pa naknadnim kreiranjem dijagrama koji su njene projekcije
 - tipično za reverzni inženjering postojećeg sistema

Ukrasi

- Detalji specifikacije se prikazuju kao stilski, simbolički, grafički ili tekstualni ukras osnovnog grafičkog elementa
- Na primer:
 - za klasu se može naglasiti da je apstraktna tako što se ime piše *italic* slovima
 - vidljivost (pravo pristupa) atributa i operacija se može naglasiti pomoću simbola:
 - + (javni), # (zaštićeni), – (privatni) i ~ (paketni)
 - agregacija se predstavlja dodatnim simbolom na simbolu asocijacije

Opšte podele

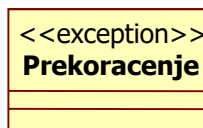
- Dve osnovne podele:
 - apstrakcije i primerci (instance)
 - interfejsi i implementacije (interfejs=ugovor, implementacija=realizacija ugovora)
- Primeri prve podele:
 - klase/objekti (klasa je apstrakcija, a objekat primerak te apstrakcije)
 - slučajevi korišćenja/primeri slučajeva korišćenja (scenarija)
 - čvorovi/primeri čvorova
- Primeri druge podele:
 - interfejsi/komponente
 - slučajevi korišćenja/saradnje
 - operacije/metodi
- U UML-u se razlika između apstrakcije i primerka pravi tako što se imena primeraka podvlače
- Relacijom realizacije se uspostavlja veza između ugovora i implementacije

Mehanizmi proširivosti

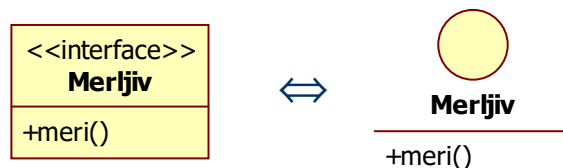
- UML je otvoren za proširenja jezika na kontrolisani način
- Mehanizmi proširivosti uključuju:
 - stereotipe
 - obeležene vrednosti
 - ograničenja

Stereotipi

- Stereotip proširuje rečnik UML-a dopuštajući kreiranje novih vrsta gradivnih blokova specifičnih za problem
- Novi gradivni blokovi su izvedeni iz postojećih
- Stereotip se prikazuje kao ime uokvireno znacima << i >> smešteno iznad imena odgovarajućeg elementa
- Na primer, izuzeci su klase čiji se objekti mogu bacati i hvatati

- Može se definisati i grafički simbol za određeni stereotip

Obeležene vrednosti

- Obeležene vrednosti proširuju osobine UML gradivnog bloka dopuštajući dodavanje nove informacije
- Obeležene vrednosti se prikazuju kao niska okružena zagradama { i } ispod imena odgovarajućeg elementa
- Niska sadrži ime (*tag*), separator (simbol =) i vrednost
- Na primer, verzija i autor klase nisu primitivni koncepti u UML-u, a mogu se dodati bilo kom gradivnom bloku kao što je klasa

```
RedCekanja  
{verzija=4.0  
 autor=...}
```

Ograničenja

- Ograničenja proširuju semantiku UML gradivnog bloka dopuštajući da se dodaju nova pravila ili promene postojeća
- Ograničenja se mogu pisati:
 - kao slobodan tekst
 - na jeziku OCL (*Object Constraint Language*)

